

הרב חנוך וקסמן

פרשת דברים

שרי אלפים – על חזרה, הרגעה ותוכחה

לבסוף, במה שניתן לראות כהקבלה שלישית, שני הסיפורים מתייחסים לדאגה ממעמדו הבודד של משה והצורך באחרים ש"ישאו" עימו. יתרו מתייחס פעמיים לעובדה כי משה "לבד" (שמות י"ח: י"ד, י"ח) ומגדיר את מטרת מינוי השופטים כהקלה על הנטל של משה על ידי כך שהם "ישאו" עימו – "וְנִשְׂאוּ אִתְּךָ" (שם כ"ב). בדומה, משה מתאר את מקור הצורך למנות שופטים כקושי או חוסר היכולת שלו "לשאת לבדו" (דברים א', י"א).

כל זה ברור מאליו לקורא הרגיש, ומהווה בבירור פיסה חשובה בהיסטוריה הלאומית של עם ישראל. היו היה פעם אדם שקראו לו יתרו והוא היה מודאג מהנטל הכבד מנשוא של שפיטת העם שחתנו משה לקח על עצמו. אדם זה הציע לייסד מערכת משפטית מובנית והירכית והתוכנית בוצעה.

אף על פי כן, נוכל בהחלט לתהות מדוע משה בוחר לחזור על סיפור "מינוי השופטים" בצומת מסוימת זו. כפי שצוין לעיל, אנו עומדים מעט אחרי תחילת ספר דברים, שירת הברבור של משה, הנאום (או סדרת הנאומים) המהווים את המסר האחרון של משה. באיזה מובן מהווה סיפור השופטים פתיחה הכרחית או אף מתאימה לספר דברים?

מבט מקרוב הן בפסקה של דברי משה הקודמים לסיפור "מינוי השופטים" והן במבנה הכללי של הסיפור עצמו, יסייעו לנו למקד ולחדד את בעיית המיקום שהועלתה לעיל.

כפי שהוזכר קודם, מיד לפני החזרה על סיפור המערכת המשפטית, משה מזכיר בקצרה את הציווי הא-להי לעזוב את סיני ולהתחיל את המסע לארץ ישראל (דברים א', ו-ח). ה' דיבר אליהם ב"חורב", שם נוסף לסיני, והודיע לעם כי הגיע הזמן ל"מסע" ("סעו") אל "הארץ" דרך "הר האמרי". ה' מצווה ציווי זה כשמטרה מסוימת בדעתו, ובהמשך סיפורו של משה, מטרה זו תופסת מקום בולט. משה מודיע לעם כי ה' אמר "רְאֵה נְתַתִּי לְפָנֶיךָ אֶת הָאָרֶץ" וכי העם מצווה "לרשת" את הארץ שה' הבטיח ל"אבותיהם".

כמו עם כל ציווי א-להי המופיע בתורה, עלינו לצפות למצוא פסקה בתורה המדווחת על מילוי הציווי הא-להי. זהו המצב עם הציווי שנאמר בסיני שאנו עוסקים בו. מעט לאחר שהוא מזכיר את הציווי המקורי, משה מידע את העם "וְנִסַּע מִחֶרֶב וְגִלְגָלִים... דֶּרֶךְ הַר הָאֱמֹרִי" ואף יוצא מגדרו כדי להזכיר כי זה היה "כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֲתָנּוּ" (שם י"ט). שלא במפתיע, אחרי שהוא מספר על המילוי החלקי של הציווי הא-להי, משה ממשיך לגולל את החזרה שלו על פסקת ה"מטרה", השלב השני של הציווי הא-להי. הוא מספר לעם כי הוא אמר להם "רְאֵה נְתַן ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ אֶת הָאָרֶץ" וכי הם מצווים "לרשת" את הארץ כפי שהובטח ל"אבותיהם" (שם כ"א).

כך, הפסוקים בדברים א', י"ט-כ"א מהווים בבירור את ההגשמה החלקית והלא סופית של ציווי המסע והירושה הא-להי שמצוי בדברים א', ו-ח. שתי הפסקאות מכילות

א. מיקומו של סיפור מינוי השופטים

בפתיחת ספר דברים, משה נוטל על עצמו תפקיד של מורה להיסטוריה. לאחר תיאור קצר של הציווי הא-להי שלושים ושמונה שנים קודם לכן לעזוב את סביבת סיני ולנסוע לכיוון הארץ שהובטחה לאבות (דברים א', ו-ח), משה מספר לבני ישראל על אירוע חשוב שהתרחש "בְּעֵת הַהוּא" (שם ט'). בשל מספרם הגדול של בני ישראל, משה לא היה יכול לשאת יותר את נטל העם לבדו והוחלט למנות שופטים אחרים, לבנות מערכת משפט נאותה ומתפקדת. כך סיפר משה לבני ישראל:

"וְאָקַח אֶת רְאִשֵׁי שְׁבֵטֵיכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְיָדְעִים וְאָתַן אֹתָם רְאִשִׁים עֲלֵיכֶם שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת וְשָׂרֵי חֲמֵשִׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֵת וְשֹׁטְרִים לְשִׁבְטֵיכֶם. וְאֶצְוֶה אֶת שְׁבֵטֵיכֶם בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר שְׁמַע בֵּין אַחֵיכֶם וּשְׁפִטְתֶם צְדָק בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ... לֹא תִכְרוּ פָנַי בְּמִשְׁפֵּט פְּקֻטָּן כִּגְדֹל תִּשְׁמָעוּן לֹא תִגְוְרוּ מִפְּנֵי אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפֵּט לֹא-לֵהִים הוּא וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי וְשִׁמַּעְתִּיו"

(דברים א', ט"ו, י"ז)

כפי שרש"י ורמב"ן מציינים, משה חוזר כאן על מאורע מפורסם שהתרחש בספר שמות, בפרשיה קצרה המכונה פעמים רבות בשם "עצת יתרו" (שמות י"ח, י"ג-כ"ז). אם לסכם בקצרה, יתרו שם לב לעובדה כי משה שפט את העם לבדו מבוקר עד ערב (שם י"ג-י"ד), ומודיע למשה כי הדבר "לא טוב" (שם י"ז). למעשה, דעתו של יתרו היא שמצב זה אינו עתיד להתקיים ושהוא יוביל בוודאות לאסון, לשחיקה, אפילו ל"נבילה" של משה ושל העם (שם י"ח). כתרופה מונעת לקטסטרופה המתקרבת, יתרו יעץ להקל על הנטל של משה ועל יצירת מערכת משפט. במערכת המשפטית המוצעת יהיו "שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמֵשִׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֵת" שישפטו את העם על בסיס קבוע (שם י"ח, כ"ב), כאשר "הַדָּבָר הַקָּשֶׁה" יובא לשיפוטו והכרעתו של משה (שם כ"ו).

ברור מאליו כי בהתייחסותו למינויים של "שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת וְשָׂרֵי חֲמֵשִׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֵת" (דברים א', ט"ו) ובשימוש בשורש ש.פ.ט ארבע פעמים (פעמיים ב-א', ט"ז ופעמיים ב-א', י"ז), משה מקביל וחוזר על סיפור "עצת יתרו", הקמת המערכת המשפטית.

בדומה, בהקבלה לשונית ורעיונית נוספת, שני הסיפורים – הגרסה המקורית של המאורע המצויה בספר שמות וסיפור משה על המאורע בתחילת ספר דברים – כוללים הקמה של מערכת משפטית היררכית, מעין פירמידה שהולכת ונעשית צרה כשהיא עולה מן הבסיס אל הקודקוד. בעוד העניינים הפשוטים נידונים על ידי השרים שבתחתית, ה"דבר הקשה" מטופל על ידי משה בעצמו, קודקוד הפירמידה המשפטית (שמות י"ח: כ"ב, כ"ו, דברים א': י"ז).

בסיפורו של משה בספר דברים, לעומת זאת, התפקיד נראה כעובר שינוי צורה קל. לפני שהביטוי או הרעיון של "שפיטה" מופיע בכלל, הביטוי והרעיון המתחרה המיוצג בביטוי "ראש" מופיע שלוש פעמים (שם: "ג, טו, טו"). יתרה מכך, משה מציין בפירוש כי הוא מתכוון להציב את האנשים הנבחרים "בְּרָאשֵׁיכֶם" (שם "ג"). לבסוף, כהקדמה להזכרת ביטוי המפתח "שְׂרֵי אֲלָפִים וכו'" המהווה את אחד הרכיבים המרכזיים בהקבלה בין שני הסיפורים ומכניס את השפה של "שפיטה" אל הסיפור בספר דברים, משה אומר כך:

"וְאָקַח אֶת רְאֵשֵׁי שְׁבֵטֵיכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְיָדְעִים וְאָתָּן אֹתָם רְאֵשִׁים עֲלֵיכֶם שְׂרֵי אֲלָפִים וְשְׂרֵי מְאוֹת וְשְׂרֵי..." (דברים א', טו')

הנקודה צריכה להיות ברורה: אנשים שכבר מזוהים כ"ראשים" מוצבים בתפקיד של "ראשים". אמנם הנבחרים אכן ישמשו גם כשופטים (שם: "טז, ז"), אך תפקיד זה הוא משני הן מבחינה טקסטואלית והן מבחינה רעיונית לתפקידם כ"ראשים". השפיטה היא חלק מתפקיד ה"ראש" ולא להיפך.

הטבלה הבאה תסייע לנו לסכם את חמשת צירי ההבדל שציינו בין שני הסיפורים:

ציר	ספר שמות	ספר דברים
יזם הרעיון	יתרו	משה
ההגיון	מעשי, "נבל תבל"	עניין אישי וקיומי של משה, יחסים עם העם
תהליך המינוי	היררכי, משה בוחר	התיעצות בין משה לבין העם, דמוקרטי, העם בוחר
קריטריון ים / תכונות נדרשות	אומץ, יושר, יראת ה' וכו'	חכמה, תבונה, אנשים ידועים
תפקיד	שופטים (תפקיד משני של "ראשים")	ראשים (תפקיד משני של שופטים)

ד. מינוי שופטים או הנהגה

כל זה מוביל אותנו למסקנה הבאה: בעוד הסיפור שנמצא בספר שמות מהווה בוודאי סיפור של "מינוי שופטים", הסיפור שמשה מספר בספר דברים נראה כמדגיש פן אחר של המאורעות שהתרחשו שלושים ושמונה שנים קודם לכן. בעוד יתרו ייעץ לגבי הצורך המעשי כיצד להקל על בעיית ניהול הזמן המכריעה שמשה והעם הסתבכו בה, משה מספר סיפור של הקשיים האישיים שלו ושל יחסיו הסבוכים עם העם.

במקרה של ספר שמות, הסיפור הוא אך ורק הסיפור של "עצת יתרו" והסיפור על "מינוי שופטים", הפתרון כולל בחירת אנשים המוכשרים להיות שופטים והקמת מערכת מובנית היטב ומתפקדת שתקל על צוואר הבקבוק המשפטי. מנגד, במקרה של ספר דברים, הפתרון כולל בחירת אנשים שמתאימים למנהיגות ובעלי תכונות הנחוצות להנהגה, כמו חוכמה ותבונה. בנוסף, אנשים אלו

מעשית. רצון זה קשור באופן כלשהו למצבו האישי והקיומי של משה, תפישתו של עצמו ואת יחסיו עם בני ישראל.

בנוסף לשני ההבדלים שתיארנו עד עתה, אלו של "יזם" ושל "הגיון", הסיפורים שונים זה מזה גם בתיאור של **תהליך המינוי**. כפי שצוין לעיל, סיפורו של משה על "מינוי השופטים" פותח בביטוי "וְאָמַר אֲלֵכֶם" (דברים א', טו') ומתאר את משה כמבקש מהעם "הָבּוּ לָכֶם אֲנָשִׁים" (שם "ג"). שני ציטוטים חלקיים אלו הם משענות הפתיחה והסגירה של פסקה של ארבעה פסוקים שבה משה משתמש בסיומת "כֹּס" (לציון "אתם" או "שלכם") חמש עשרה פעמים (שם ט'-ג').

השפה מצביעה על כך שכשם שמשה מדבר כעת אל העם, כך גם הוא דיבר אל העם בעת ההיא. אך בעוד כעת הוא עוסק במונולוג, הוא מדווח כי "בַּעֲתָ הַהוּא" התרחש דיאלוג; העם "ענה" ואמר "טוב הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת" (שם "ד"). כך, בדיווחו של משה על "מינוי השופטים", תהליך המינוי הוא תוצאה של דיאלוג בין משה לבין העם, פרי הסכמה משותפת ביניהם. יתרה מכך, קריאה זהירה של הפסוקים והביטוי "הָבּוּ לָכֶם אֲנָשִׁים..." (שם "ג") מצביעה על כך שהעם עצמו בחר את המועמדים.

דבר זה מביא אותנו להבדל רביעי בין התיאורים – ההבדל **בתכונות הנדרשות** כדי להיבחר. בספר שמות, יתרו מייעץ למשה לבחור "אֲנָשִׁי חֵיל יְרָאֵי אֱלֹהִים אֲנָשִׁי אֲמַת שְׁנָאֵי בָצַע" (שמות י"ח, כ"א). בשפה פשוטה יותר ומקראית פחות, עליהם להיות ישרים, אמיצים, אוהבי אמת, יראי ה', וכל שאר התכונות שמאפיינות את הטיפוסים הישרים כסרגל ששופטים אמורים וצריכים להיות. אולם, בסיפור המינוי שנמצא בספר דברים, משה מתייחס לקבוצת קריטריונים שונה לחלוטין, ודורש כי העם יציג "אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְנִבְנִים וְיָדְעִים לְשִׁבְטֵיכֶם" (דברים א', ג'). בעוד התכונות והיכולות של חוכמה ותבונה בוודאי מהוות תכונות רצויות ואף חיוניות לשופט, נראה לא ברור איך ומדוע היותם ידועים מכשירה אותם לתפקיד. ומה עם אומץ, יושר, אהבת אמת, ויראת ה'? לאן נעלמו קריטריונים ברורים מאליהם אלו?

לבסוף, נראה כי יש שוני דק בין שני הסיפורים **בשם** של התפקיד שאותו ימלאו האנשים הנבחרים. סיפור מינוי השופטים שנמצא בספר שמות מתאר באופן ספציפי את האנשים הנבחרים, שרי האלפים, המאות החמישים והעשרות, כמי ש"שִׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל יְמֵי" (שמות י"ח, כ"ב), ומשתמש בשורש ש.פ.ט. ארבע פעמים בתיאור התפקיד של הנבחרים (שם: "כ"ב, כ"ב, כ"ו, כ"ו). בעוד הסיפור כולל ביטוי נוסף, "ראש", הוא נראה כנובע מהתפקיד השיפוטי. לאחר שהכתוב מיידע אותנו בדבר תפקודם של השרים כשופטים (שם "כ"ב), נאמר לנו כי משה בחר "אֲנָשִׁי חֵיל" ושם אותם כ"רְאֵשִׁים עַל הָעָם שְׂרֵי אֲלָפִים שְׂרֵי מְאוֹת שְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת" (שם "ד"). התפקיד של "ראש" הוא רק תופעת לוואי – או אולי תנאי הכרחי – של התפקיד השיפוטי. כאילו בכדי להדגיש את הנקודה, בפסוק הלפני-אחרון של הסיפור כולו, הכתוב מתאר פעם נוספת את התפקיד השיפוטי של הנבחרים ואת התפקיד הכללי של מערכת המשפט:

"וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל יְמֵי אֶת הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן אֶל מֹשֶׁה וְכָל הַדָּבָר הַקָּטָן וְשִׁפְטוּ הֵם"

(שמות י"ח, כ"ו)

ובעצם משה מקונן על הקושי של נשיאת העם המתלונן והסורר אל ארץ ישראל. ברמת הסב-טקסט, לכל הפחות, השימוש של משה במונח "משא" בספר דברים וההקבלה של הפסקה אל במדבר י"א נושאת את אותה קונוטציה: ה"משא" של משה הוא התלונות והבכי של בני ישראל.

נקודה זו מודגשת עוד יותר על ידי הצליל של המילה "משא" וההד לספור אחר בספר שמות. זמן קצר לאחר חציית ים סוף, העם מתלונן ורוצה מים. בתגובה, משה מוכיח את העם מדוע הם "רבים" איתו ומדוע הם "מנסים" את ה' (שמות י"ז, ב'). בעוד תלונת העם מקבלת מענה כאשר משה מצווה על ידי ה' להכות את הסלע ובכך לפסק מים לעם, המקום בו התרחש נס זה מכונה אף על פי כן "מסה ומריבה", לזכר ה"ריב" של בני ישראל ו"נסותם" את ה' (שם ז'). בעוד ברמה הראשונית, הביטוי "משא" הוא מלשון נשיאה ולא ניסיון הן בספר במדבר הן בספר דברים, ברמה משנית, יש בו הד לצליל והמשמעות של אותה פעם ראשונה שבני ישראל התלוננו שלא בצדק וניסו את ה'. כאשר משה מתייחס ל"משא" של בני ישראל בספרו את סיפור מינוי השופטים, הוא מתייחס בעקיפין, ברמה סב-טקסטואלית, גם להיסטוריה הארוכה של תלונות בני ישראל והניסיונות שלהם את ה'.

הפעלת ניתוח דומה על האחרון מבין שלושת הביטויים שלנו, "ריבכם", מעלה תוצאות דומות. כפי שעלינו להבין כבר, השימוש במונח "ריב" משמעותו הרבה יותר מאשר הריבים בין בני ישראל לבין עצמם שמה היה מוכרח לשפוט בהם מתוקף תפקידו כשופט הראשי. משה מתייחס גם לריבים של בני ישראל עם משה, ההיסטוריה בת ארבעים השנים של מריבות וחוסר שביעות רצון ביניהם. אחד מה"ריבים" הראשונים התרחש במסה ומריבה, אותו מקום בספר שמות שבו בני ישראל "רבו" עם משה (שמות י"ז: ב', ז'). אחד האחרונים התרחש במקום שנקרא בשם דומה, מי מריבה. גם שם, בני ישראל "רבו" עם משה בנוגע למים (במדבר כ', ג') וגם שם, התלונה הגיעה לפתרונה בהכאת משה את הסלע כדי להוציא מים (שם י"א). אולם באותה פעם, משהו השתבש עבור משה; הריב של העם ותלונותיהם דחפו את משה לטעות נוראה. הוא נושך מן המנהיגות של ישראל ויודע כי הוא לא יכנס לארץ (שם י"ב). בפסוק האחרון של הפסקה, הריב, המאורעות שהתרחשו כתוצאה ממנו וקידוש ה' בגזר הדין שלו על משה, נזכרים ומונצחים בשם מי מריבה (שם י"ג).

כשהוא משתמש בביטוי "ריבכם", משה מתייחס על פני השטח רק להתכתשויות המשפטיות של בני ישראל, אך ברמה עמוקה יותר – לאלו שאזנם כרויה – משה מעביר ביקורת חריפה מאד. ביקורת זו מוטלת על התנהגותם של בני ישראל לאורך ארבעים השנים האחרונות, ארבעים שנים של תלונות נגד דרכי ה'. משה מוכיח את בני ישראל על תלונותיהם, על אופן התייחסותם לה', ובעקיפין על הגורל שהם הובילו אותו אליו.

קריאת המילים "משאכם וריבכם" כבעלות הדים ומאגרי משמעות נוספים צריכה לגרום לנו להבין כי האופן בו מספר משה את סיפור "מינוי השופטים" תפור בהתאם לאחד מנושאי המפתח של ספר דברים. גרסתו של משה לסיפור "מינוי השופטים", סיפורו על "מינוי המנהיגים" הוא סיפור של תוכחה, של נזיפה בבני ישראל על התנהגותם בעבר.

אופן העברת הסיפור של "מינוי המנהיגים" מהווה חלק בלתי נפרד ממסר זה, מהתוכחה וההאשמה. בני ישראל אינם

חייבים להיות אנשים שכבר ידועים היטב בקרב שבטיהם כמנהיגים. כל זה מתרחש דרך הליך מייגע ומדומקרט במהותו שבו העם בוחר בעצמו את מנהיגיו / שופטיו.

כך, בעוד הסיפור של ספר דברים, הדרך בה משה מספר את הסיפור, בהחלט מכילה גם אלמנטים של "מינוי שופטים", בפועל מספר משה סיפור אחר לגמרי. משה מספר סיפור של "מינוי המנהיגים", סדרת מאורעות שמקורה בקשיים האישיים והקיומיים של משה ויחסיו הסבוכים והקשים עם העם. הוא מספר את הסיפור של סדרת מאורעות שהגיעה לשיאה בכך שהעם בחר את המנהיג של עצמו כעוזרים למשה, ואולי אף כמתווכים בין משה לביןם.

מהי מטרת ניסוח הדברים באופן זה? מדוע מדגיש משה את מה שמדגיש? איזו מטרה משיגים משה וספר דברים על ידי הוראת שינויים קלים אלו בהיסטוריה?

ה. התוכחה שבפתיחת ספר דברים

הסבת תשומת ליבנו בחזרה אל פרשת דברים והתוכן של משפט מסוים בנאומו של משה לבני ישראל, תסייע לפתור כמה מן השאלות הפתוחות שלנו. כפי שהוזכר קודם, הסיפור של משה מתחיל במשפט הבא:

"אִיכָה אֶשָׂא לְבַדִּי טְרַחֲכֶם וּמִשְׁאָכֶם וְרִיבְכֶם"

(דברים א', י"ב)

במבט ראשון, אנו עלולים לנטות לפרש את ההתייחסויות ל"טורח", "משא" ו"ריב" כתמימות יחסית. ואכן, מפרשים רבים (ראה רמב"ן דברים א', י"ב) מקשרים ביטויים אלו לצדדים שונים של תפקיד השופט והוראות התורה שמה טוען כי הוא חובתו בתגובתו ליתרו (שמות י"ח, ט"ו-ט"ז). עם זאת, כפי שנטען קודם, השפה החזקה, הטון, וההד לבמדבר י"א, ד-ט"ו נראים כמצביעים על נוכחות משהו אחר בכתוב, לפחות ברמת הסב-טקסט.

לעיל הגדרנו את הדבר המצוי בין השורות כמרכיב אישי וקיומי, הד לתחושת חוסר המסוגלות והתסכול של משה וראי ליחסיו הסבוכים עם העם, נושאים המלווים את משה לאורך חייו והקריירה שלו. עם זאת, בחינה מדוקדקת יותר של השפה והמוסיקה של המילים חושפת רמה נוספת של משמעות. בעוד הביטוי "טורחה" הוא בוודאי שלילי, סוג של שפה טעונה, הביטוי "משא" נושא קונוטציות שליליות כבדות אף יותר, נקודה שתובהר לאור חזרה לפרק י"א במדבר.

כשהעם "מתאוה" לבשר, מתגעגע למעדני מצרים (במדבר י"א, ד-ה') ודוחה את הקיום הא-להי המסופק במן (שם ו'), התורה מתארת אותם פעמיים כ"בוכים" (י"א: ד', י'). כשהוא ממשיך דימוי זה של ההתנהגות הבלתי בוגרת והתינוקית של בני ישראל, משה מקונן ל-ה' מדוע ה"משא" הוטל עלי ולבדו (שם י"א). הוא לא "הרה" את העם ולא "ילד" אותו. מדוע הוא נדרש אם כן "לשאת" את העם כאשר האומן נושא את היונק כל הדרך אל הארץ שהובטחה לאבות (שם י"ב)? כמובן, כפי שצוטט לעיל, משה מסיים בחיזוי של הצהרת ה"משא" שלו בספר דברים: "לֹא אוֹכַל אֲנֹכִי לְבַדִּי לְשֵׂאת אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה..." (שם י"ד).

בפסקה זו, המונח "משא" וגרסותיו השונות מתייחסות לתינוק הבוכה המסמל את הקושי הרב של הצעידה במדבר בתוך נשיאת ילד צווח, גווע ברעב וסורר. אך תינוק זה הוא בני ישראל, וה"משא" של משה הוא עם ישראל התינוק,

דבר זה מביא אותנו להבנה חילופית ואולי אף עדיפה של הוראת משה את סיפור השופטים, כמו גם הסבר כולל יותר של מיקומו. כחלק משיכון תחושת הנטישה, כחלק מהתהליך של הרגעת העם, משה מספר להם כי הם מעולם לא היו תלויים רק במשה; למן ההתחלה ממש, הייתה מערכת של מנהיגות. משה תמיד ידע שהוא אינו יכול להוביל לבד, וכבר בסיני, בתחילת מסעם של העם לעבר הארץ, מנהיגות משותפת הוקמה כדי לשפוט, ללמד ולהוביל את העם. אמנם משה לא ימשיך ללוות את העם במסעו, אך מנהיגיהם האחרים ימשיכו. אמנם משה לא יהיה שם כדי לסייע לעם להשלים את מסעם, אך המערכת תישאר. כשם שההנהגה שהעם בחר בעצמו שפטה ולימדה אותם עד לנקודה זו, סף השלמת מסעם והכניסה לארץ המובטחת, כך גם הן יכולים להמשיך למלא את החלק השני של הציווי הא-להי – הם יכולים להיכנס ולרשת את הארץ.

כיוון שכך, משה מלמד את סיפור "מינוי ההנהגה" כחלק בלתי נפרד מסיפור הציווי לנסוע לעבר ולרשת את ארץ ישראל.

ז. הרגעה ותוכחה

לסגירת המעגל, נוכל לתהות איזה מן ההסברים שהצענו מסביר הכי טוב את הכתוב. כיצד נסביר את ההבדלים בין החזרה של משה על סיפור השופטים ואת השינוי העדין שלו את הסיפור המצוי בספר שמות? האם משה מבקש להרגיע את העם או האם הוא מבקש להעביר תוכחה נוקבת? אני מאמין כי שתי רמות משמעות אלו קיימות בכתוב. משה מכיר את עצמו ואת מגבלותיו, והוא מציע הרגעה לעם. אך עבור אלו שמאזינים, הוא מציע גם ביקורת ותוכחה, הזדמנות להשתנות ולעשות את העתיד לשונה.

לעיון נוסף

- (1) חזרו על דברים א', ט"ו-י"ד ושמות י"ח, י"ג-כ"ז וראו את פירוש רמב"ן לדברים א', י"ח. נסחו את שלוש התיאוריות שמציע רמב"ן להסברת השמטתו של יתרו והשוו את שלושת ההסברים עם ההסבר להשמטת יתרו שהוצע בשיעור לעיל. כיצד משליך כל אחד מההסברים על אופיו של משה? שימו לב לפירוש הראשון של רמב"ן. האם הוא נראה מנוגד לאינטואיציה? כעת ראו שמות י"ח, וחסבו שוב על אינטואיציה זו. האם ניתן להרחיב את ההסבר של רמב"ן כדי להסביר הבדלים נוספים בין שמות ודברים?
- (2) ראו שמות י"ח, י"ג-כ"ז. כעת קראו שוב את י"ח, י"ד-ט"ז. ראו י"ח, י"ט וכן י"ח, כ"ד. האם משה באמת משוכנע בנקודת מבטו של יתרו? כעת קראו את במדבר י"א, ד-ט"ו ודברים א', ט"ו-י"ד. באיזו נקודה משתכנע משה בנקודת מבטו של יתרו? כיצד זה יכול להוביל למיזוג של הסיפורים של שמות ובמדבר בספר דברים? חזרו על סוף השיעור בשביל רמז לרעיון מהותי זה.
- (3) קראו שוב את דברים א', ט"ו-י"ד. כעת ראו א', כ"א-כ"ג. מהו היחס בין שתי הפסקאות? כעת ראו במדבר י"ד, ד-י' (ובמיוחד י"ד, ד) וכן י"ד, כ"ו-ל"ג. לפי הטענה המרכזית של השיעור לעיל, מי חסר?

יכולים למצוא מקלט בתירוצים הברורים של ממשל גרוע, מדיניות דמגוגית או הנהגה שאינה נענית לפנייתיהם. הם אינם יכולים להסביר את התנהגותם בטענה כי זוהי אשמתו של משה, כי הוא לקח יותר מדי על עצמו. למן ההתחלה ממש, כבר בסיני, היו לעם מנהיגים ושופטים שהם בחרו בעצמם. למן ההתחלה, משה רמז לעם כי הוא אינו יכול לבצע את המשימה לבדו. באמצעות תהליך התייעצותי ודמוקרטי במהותו, הוא סידר שלעם יהיו "ראשים" משל עצמו שיובילו אותו על בסיס יום יומי. לאור זאת, אין להם תירוצים לכישלונותיהם.

פרשנות זו תסייע לפתור חלק גדול מבעיית מיקום הפרשה בה פתחנו. כחלק מהמסר של משה המהווה את פתיחת ספר דברים - המסר של תוכחה וביקורת - משה מספר את סיפור "מינוי השופטים", כאן ממש בתחילת הספר. משה מספר אותו בצורה מאד מסוימת, בצורה כזו שמאפשרת למאזין הרגיש לשמוע את המסר של תוכחה ואת הצורך בשיפור עצמי. הוא מספר אותו בדרך כזו שתעורר את המודעות של בני ישראל ותגרום להם לחשוב על התנהגותם במשך ארבעים השנים האחרונות. הוא מספר את הסיפור של ההכרה שלו במגבלות של עצמו, של פנייתו אל העם וההסכמה ההדדית שנבעה ממנה בנוגע למבנה המנהיגות. על העם להבין כי לאורך כל הדרך היה להם תפקיד בהגדרת המנהיגות של עצמם. אין להם שום תירוצים כנים לכישלונותיהם.

ו. צפירת ארבעה

לפני שנסכם, הבה נחזור לבעיה הממוקדת יותר של מיקום הפרשה שהותוותה לעיל, העובדה שמשה מספר על מינוי השופטים בין הציווי בשני חלקים של ה' לנוע מסיני לעבר ארץ ישראל ולכבוש אותה, לבין המילוי החלקי של ציווי זה והחזרה עליו. כפי שנאמר קודם, סיפור "מינוי השופטים", או יותר נכון "מינוי ההנהגה", חייב להיות קשור באופן מהותי כלשהו למסע לארץ ישראל, או למילוי החלקי של הציווי הא-להי לנסוע לעבר הארץ ולרשת אותה.

התבוננות בהקשר של תחילת ספר דברים תסייע להבהיר את העניינים. בני ישראל עומדים על סיפם של שני אירועים רבי חשיבות. כפי שפסקי ההקדמה של ספר דברים מצביעים, בני ישראל נמצאים בערבות מואב (דברים א', א') והשלימו סוף סוף את מסע ארבעים השנים שלהם (שם ב'). הם כבשו את ממלכות האמורי והבשן (שם ד') ועומדים על סף הכניסה לארץ והגשמת הבטחה הא-להית שניתנה לאבות. אך בו זמנית, הם נאספים לשמוע את דבריו האחרונים של משה. הוא, שהוציא אותם ממצרים, שהביא להם ולימד אותם את התורה, שסיפק להן מחיה במדבר, שהתפלל עבורם ושפט אותם, לא ילווה אותם יותר. מה יקרה להם? האם יכול המסע להמשיך ולהתממש ללא הנהגתו של משה?

האם שאלות אלו מטרידות את מנוחתו של העם? קשה לדעת. אך ללא ספק דאגות אלו הטרידו את משה. משה זוכר היטב את מאורעות חטא העגל ומה שקרה בפעם האחרונה שבני ישראל חשבו כי משה נוטש אותם. ואכן, משה כבר התפלל לה' בבקשה שהעם לא יוותר לאחר מותו "כִּצְאֵן אֲשֶׁר אֵין לָהֶם רֹעֵה" (במדבר כ"ז, י"ז). שיכון תחושה זו של נטישה והרגעת העם כי המסע יכול להמשיך אפילו בהיעדרו מהווים חלק מהמסרים המרכזיים של משה בספר דברים.

כעת קראו שוב את דברים א', ו-ל"ו. האם נוכל לעצב מחדש כמה מן הרעיונות בשיעור לעיל בנוגע למנהיגות ותוכחה כקשורים לחטא המרגלים?

(4) קראו שוב את דברים א', א'-ג'. נסו למצוא מבנה מסוים לפסוקים אלו. איזה ביטוי עומד בנקודת המרכז של המבנה? כעת ראו רש"י ורשב"ם א', א'. מהן שתי הדעות בנוגע ל"מקומות" של א', ג'? כיצד יכול מבנה הפסוקים לתמוך בגישתו הכללית של רש"י?

כעת ראו את פירוש רשב"ם לדברים א', א'. מהן שתי הדעות בנוגע לביטוי "דברים"?

כעת ראו דברים ד', מ"ד – ה', א'. לפי רמב"ן, מהי מטרת א', ו' – ד', מ"ג? כעת ראו את ההקדמה שלו לדברים. כיצד משמשות טענותיו בסיס לשתי הטענות המרכזיות של השיעור?

* כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולרב חנוך וקסמן, תשע"ג *
* תרגום: חנה גלזר *
* עורך: אורי יעקב בירן *

* בית המדרש הווירטואלי *
* מיסודו של *
* The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *
* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דוא"ל: office@etzion.org.il *
* לביטול רישום לשיעור: *
* <http://etzion.org.il/vbm/unsubscribe.php> *
